

Katedra psychologie FF UK jubuluje

Katedra psychologie je jednou z kateder filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Jejími základními úkoly jsou příprava vysokoškolsky vzdělaných odborníků v oboru psychologie a systematický vědecký výzkum. Vznikla roku 1950, kdy navázala na psychologický seminář a ústav. V roce 1950-51 se jmenovala katedra pro dějiny filozofie a psychologii, od roku 1951-52 katedra psychologie. Působili na ní významní profesoři V. Příhoda, J. Stavěl, doc. A. Stránský a vědečtí i odborní pracovníci V. Břicháček, O. Hampejsová, J. Madlafousek, P. Řičan, M. Sedláková, O. Šandera, J. Šlédr, I. Šnýdrová, A. Gembalová a další. Vždy byla vedena výraznými osobnostmi české psychologie. V padesátých letech byl vedoucím katedry Jan Doležal a v šedesátých letech V. Tardy a Miloš Machač. Jan Doležal působil jako ředitel Psychologického ústavu UK, po jeho smrti převzal vedení ústavu M. Machač. V sedmdesátých letech (1972-1980) byla katedra rozčleňena na katedry čtyři a byla vedena externími vedoucími: obecná a pedagogická psychologie (J. Linhart), psychologie práce a řízení (J. Khol), psychofyziologie a psychologie aplikované v lékařství (T. Radil-Weiss) a psychologie sociální (J. Janoušek).

V roce 1980 se stal interním vedoucím sjednocené katedry psychologie J. Janoušek a zůstal jím po celá osmdesátá léta. V tomto desetiletí také v mnohém směru nejvíce dozrála odborná a vědecká činnost velké části pracovníků katedry. Proto se v této zprávě budeme právě jí zabývat, i když základy byly položeny v desetiletích předchozích. Vzhledem k tomu, že výuka v tomto období hojně čerpala z vědeckovýzkumného zaměření katedry, obrá-

tíme se nejprve k jeho obsahu.

Obecné vědeckovýzkumné zaměření katedry v osmdesátých letech tvoří: základní tématické a metodologické problémy psychologie obecné, sociální, pedagogické, klinické, psychologie práce. Zejména jde o psychologické problémy aktivity, tvořivosti, spolupráce mezi lidmi, aktivní ochrany duševního zdraví a integrity osobnosti.

Vědeckovýzkumná činnost katedry je z velké části tradičně zařazena do státního plánu vědeckého výzkumu, který koordinuje Československá akademie věd. Přestože podrobná tematická struktura je vždy podřízena pětiletému plánu, lze sledovat na katedře psychologie některé dlouhodobější výzkumné tendence. Tyto trendy možno shrnout do dvou velkých okruhů: výzkum jednotlivců a výzkum skupin. Výzkum jednotlivců zahrnuje například: výzkum operátorů a dispečerů v energetice a strojírenství, výzkum chování řidičů a jejich výcviku pomocí trenažerů.

V souvislosti s vývojem nových laboratorních počítačových systémů přibyl postupem času k výzkumu jednotlivců i výzkum skupin. Pozornost psychologů se soustředila na výzkum komunikace a kooperace v malých pracovních skupinách, zejména trojčlenných (J. Janoušek, M. Břichcín a kol.). Sociálně psychologický výcvik rozvíjejí S. Hermochová a I. Gillernová. Problematiku politicko-psychologickou rozpracovává B. Zejda.

Na katedře psychologie je rovněž koordinována účast československých pracovišť v psychologické části programu Interkosmos - společný program výzkumu vesmíru členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (Ů. Mikšík). Členové katedry spolupracují na psychologických výzkumných tématech programu Interkosmos v rámci Stálé pracovní skupiny pro kosmickou biologii a medicínu.

Pracovníci katedry se v rámci tohoto výzkumu zabývají zabezpečením psychické spolehlivosti členů posádek v dlouhodobých kosmických letech; konkrétně pak zákonitostmi psychické integrity a dezintegrity osobnosti se zřetelem k podmínkám a situacím, které nastávají při kosmických letech.

Psychologové zkoumají možnosti optimalizace relací mezi předpoklady člověka a nároky na něj kladenými, možnostmi volby a výběru účinné prevence možného selhání. Tak vznikla ucelená koncepce metodologie a konkrétních metod pro výzkum struktury psychické integrity osobnosti. Metodologická problematika se dále rozpracovává (O. Mikšík, I. Slaměník a další).

K úkolům řešeným na katedře patří také společensky závažná a teoreticky i prakticky významná problematika normálního užívání, chybného užívání a zneužívání chemických látek a závislosti na nich (E. Urban).

Výzkum dětí a mládeže je na katedře rozvíjen již dlouho. Některé aspekty této rozsáhlé problematiky se staly v minulosti předmětem několika výzkumných úkolů (J. Čáp, J. Odehnal, M. Severová, R. Oliverius). Zejména oddělení pedagogické psychologie se zabývalo otázkou formování motivačních a charakterových aspektů osobnosti, a to zejména v zájmových činnostech dětí a mládeže. Hodnoceny byly rovněž vlivy působící na formování aktivity či pasivity osobnosti a formování mnohostranného či jednostranného rozvoje osobnosti a jejích činností.

Otázkou mládeže se katedra zabývala zejména v druhé polovině osmdesátých let. Hlavním cílem bylo zkoumání psychologických předpokladů dalšího rozvoje vědomí a jednání mladých lidí ve společnosti. Výzkum se soustředil zejména na osobnost a psychické zátěže, psychický vývoj a rozvoj tvořivosti, sociální determinaci

a zprostředkovanost psychické regulace společné činnosti mladých pracovníků, psychologické zákonitosti výchovy, profesionálního rozvoje a společenského začlenění mládeže a prevenci dezintegrace duševního rozvoje (J. Srnec, E. Syřišťová, J. Míka), zkoumá se i problematika rodiny (V. Junková).

Spolupráce s praxí má na katedře dlouhou tradici. Počátky jsou spojeny se jménem Jana Doležala, vedoucího katedry v letech padesátých. V osobě profesora Doležala se soustřeďoval vědecký zájem o aplikaci psychologie v ekonomické praxi s tendencí po maximální metodologické dokonalosti. Byl propagátorem komplexního studia práce. V tomto směru pokračoval zejména jeho žák Z. Bureš, který v osmdesátých letech byl vedoucím oddělení psychologie práce. K. Riegel, M. Rymeš a J. Štikar.

Velmi úzké odborné vztahy byly navázány s některými předními pracovníky z SSSR (zejména G.M. Andrejevová), PLR, NDR, NSR, ale i odjinud, např. z USA (J. Brožek), což se projevilo i ve společné knižní produkci.

Významnou součástí odborné činnosti pracovníků katedry i Psychologického ústavu UK bylo původně výkonné redigování časopisu Československá psychologie (1957-1968) a od roku 1966 dosud je to výkonné redigování čtvrtletníku Psychologie v ekonomické praxi, který vydává Univerzita Karlova na pomoc hospodářské praxi. Pracovníci katedry časopis nejen redakčně zajišťují a recenzují materiály, ale také zde sami pravidelně publikují. Čtvrtletník uveřejňuje příspěvky, týkající se psychologie práce, dalších psychologických disciplín i jiných blízkých vědních oborů - s orientací na potřeby praxe.

V současné době vede katedru člen korespondent J. Janoušek, jeho zástupcem je prof. dr. O. Mikšík, DrSc, tajemníkem dr. R. Šubrt, CSc, sekretářkou E. Filipi/ová.

Katedra má v současnosti pět oddělení: obecná psychologie (vede J. Hoskovec), sociální psychologie (ved. R. Oliverius), klinická psychologie (ved. J. Srnec), psychologie práce (ved. J. Štikar).

Vedle pěti oddělení má katedra psychologie i další pracoviště. Nejdůležitějším je laboratoř katedry psychologie (vede O. Mikšík a M. Břichcín, vedeckotechnickou stránku zajišťují R. Stýblo a M. Pícek, technickou H. Markvartová), vybavená moderní technikou, slouží ve více směrech. Laboratoř je využívána k výuce. Studenti zde absolvují laboratorní praxi, seznamují se s přístrojovou technikou a s metodami experimentální psychologie. Někteří zde samostatně pracují na svých diplomových úkolech. Pro pracovníky katedry je laboratorní technika nezbytným pomocníkem při výzkumech. K analýze komunikace a kooperace v malých pracovních skupinách byl vytvořen počítačový systém pro automatické zpracování procesů a informací v průběhu společné činnosti, rovněž tak vznikl program analýzy komunikace ve skupině. Obojí je využíváno také v programu Interkosmos. Nové počítačové systémy slouží k řízení a vyhodnocování experimentů s možností dalšího matematicko-statistického zpracování zejm. při výzkumech zátěže člověka (P. Boschek). V přípravě výcvikových postupů se osvědčuje také trenažérová technika, validizovaná na katedře. V laboratoři provádějí psychologové diagnostická vyšetření pro potřeby náročných profesí, zejména tam, kde je nutná prevence psychického selhání. H. Machačová provádí a psychofyziologicky sleduje autoregulační nácviky. Data jsou zpracovávána počítačem numericky i graficky.

V laboratoři pracuje řada mladých psychologů (P. Uhlář, I. Štětovská, Jiří Doležal), kteří ovládají počítačovou techniku a způsoby programování. Takto vznikají programy jak pro výuku, tak pro výzkum. Využívá se též videotechnika, a to zejména pro demonstrace dynamických aspektů ~~společné~~ lidské činnosti.

Prvotním posláním kabinetu diagnostických pomůcek (vedoucí od založení až dosud je I. Forstová) bylo prakticky seznamovat studenty se základními metodami psychologické praxe. Počáteční skromné sbírky testů byly v průběhu 20 let obohaceny o většinu produkce národního podniku Psychodiagnostické a didaktické testy. V současnosti obsahuje kabinet na 130 druhů diagnostických pomůcek, které slouží studentům při práci na diplomových úkolech. Fondů kabinetu rovněž využívají k výuce a výzkumu členové katedry. Kromě diagnostických pomůcek a manuálů k nim má kabinet příruční knihovničku skript, učebnic a další odborné literatury zaměřené na psychodiagnostiku. K činnosti kabinetu patří i metodické porady studentům i absolventům a individuální zácvik v nových psychodiagnostických technikách. Specialistou na dotazníkové metody je Z. Kuťák.

Archiv psychodiagnostických pomůcek (ved. M. Rymeš) má historický charakter - poskytuje úplný přehled o vývoji československé psychologické diagnostiky do 1. poloviny 60. let (do vzniku n.p. Psychodiagnostické a didaktické testy Bratislava). Archiv obsahuje kromě 750 diagnostických pomůcek i manuály a separáty prací o jednotlivých metodách. K dispozici jsou i katalogy diagnostických pomůcek z celého světa. Archiv je určen ke studijní a badatelské činnosti. Jeho fondy umožňují důkladné studium psychologických diagnostických metod.

Katedra má dvě knihovny (ved. I. Uhlářová). Obě jsou využívány k účelům pedagogickým i výzkumným, svou specifikou se ale od sebe poněkud liší. Vědecká knihovna v Toskánském paláci obsahuje zhruba 7500 svazků učebnic, skript a dalších publikací týkajících se různých psychologických disciplín a dalších příbuzných věd. Zejména zde jsou ale uloženy odborné psychologické slovníky a příručky, souhrnná encyklopedická díla jak psychologická, tak ze všech blízkých oborů. V knihovně také najdeme množství československých i zahraničních odborných psychologických časopisů. Fondy knihovny doplňují nejrůznější přehledy, ročenky, bibliografie, zahraniční disertační práce, výzkumné práce z různých psychologických pracovišť. To vše určuje hlavní využití knihovny - k výzkumům.

Studijní knihovna v areálu Karolina je určena v první řadě studentům, zde si půjčují literaturu ke studiu. Z velké části je zde soustředěna literatura týkající se pedagogické psychologie a příbuzných oborů - didaktiky, pediatrie, pedagogiky.

Mimoto je v knihovně deponováno více než 1300 diplomových a rigorózních prací absolventů katedry - od 50. let do současnosti. V této knihovně byla také po desetiletí soustřeďována veškerá historická psychologická literatura. Fondy se neustále rozšiřovaly a dnes obsahují na 2000 vzácných, často jedinečných knih českých, ruských, německých, anglických a francouzských.

Malé muzeum přístrojových metod bylo při katedře založeno v roce 1980, kdy byla věnována jedna místnost sbírce historických psychologických přístrojů. V mazu je vystaveno na 50 exponátů - cenných přístrojů, užívaných od 20. let tohoto století v experimentální psychologii a psychologii práce. Zvláštní pozornost je věnována zejména období tzv. psychotechniky. V depozitáři jsou

uloženy kromě desítek dalších přístrojů i staré katalogy historických psychologických přístrojů.

Výše uvedené podmínky umožňují, aby katedra psychologie zajišťovala výuku všech základních psychologických disciplín. Připravuje odborníky pro různé sféry společenské praxe, jakož i budoucí pracovníky teoretických pracovišť. Kromě odborných psychologů připravuje katedra v rámci tzv. dvouoborového učitelského studia rovněž učitele předmětu psychologie pro všechny druhy středních škol v ČSSR.

Denní studium oboru psychologie je čtyřleté, dálková forma studia trvá stejně jako studium dvouoborového učitelského směru pět let. Studium je zakončeno státními závěrečnými zkouškami a obhajobou diplomové práce. Po složení příslušných rigorózních zkoušek získává absolvent akademický titul doktor filozofie - PhDr.

Katedra organizuje rovněž postgraduální studium pro absolventy jednooborového studia psychologie na československých univerzitách. Tyto - zpravidla dvouleté - specializační kursy pomáhají psychologům ku zvýšení jejich kvalifikace v souladu s požadavky společenské praxe a rozvoje vědního oboru psychologie. Postgraduální studium je zakončeno závěrečnou zkouškou, která se skládá z ústní zkoušky a z obhajoby závěrečné písemné práce.

V prvních dvou letech je pro všechny studenty denního studia i dálkového studia závazný společný studijní plán. Od 3. ročníku si studenti zvolí jednu z pěti specializací: psychologie obecná, sociální, klinická, pedagogická nebo psychologie práce. Studium specializace se uskutečňuje ve 3. a 4. ročníku denního studia a ve 3. - 5. ročníku dálkového studia formou výběrových přednášek a seminářů, které jsou přiřazeny ke společnému základu.

Bez ohledu na specializaci si všichni studenti během studia osvojí postupně teoretické poznatky z obecné, experimentální a vývojové psychologie, psychologické osobnosti, sociální, pedagogické a poradenské psychologie, psychologie práce, psychopatologie, psychologické diagnostiky a psychoterapie. V případě budoucích psychologů je osvojování vědeckých poznatků spojeno s důkladnou přípravou metodologickou a metodickou. Tomuto cíli slouží jak speciální metodické semináře, přednášky a cvičení, tak zdůrazňování metodologických aspektů v přednáškách z ostatních předmětů.

V průběhu studia se studenti dále seznamují se základy biologie, anatomie, fyziologie, statistiky, kybernetiky, programování, přístrojových metod i se základy sociologie. Značná pozornost je věnována výuce cizích jazyků, které absolventovi pomohou k rychlé orientaci v současné zahraniční literatuře a umožní mu studium výsledků zahraničních výzkumů.

Diplomové práce, které jsou často spojovány s výzkumnou činností katedry, u studentů dálkového studia vycházejí z potřeb pracoviště, ze kterého student přichází. Obdobně je tomu u zahraničních studentů i vědeckých aspirantů - u nich je někdy vedena příprava disertační práce v izím jazyce.

Studenti procházejí během studia soustavou praktických cvičení a přednášek zaměřených přímo k praktickému využití psychologie. Tak studenti absolvují praxi laboratorní, klinickopsychologickou, pedagogicko-psychologickou atd.

Ve třetím ročníku je praxe organizována ve formě hospitací přímo na vybraných pracovištích. Studenti se postupně seznamují s náplní práce psychologů různých specializací. Ve čtvrtém ročníku následuje odborná výběrová praxe - podle zájmového zaměření

jednotlivců. Během ní si studenti pod vedením zkušených odborníků osvojují příslušné profesionální dovednosti a postoje. Tato výběrová praxe má již aktivnější charakter - studenti jsou vedeni k samostatné práci.

Studenti dvouoborového učitelského studia absolvují ve třetím ročníku třítydenní praxi vychovatelskou (s žáky základních škol). Průběžná pedagogická praxe je součástí studia od třetího ročníku a uskutečňuje se formou hospitací ve výuce na středních školách. V pátém ročníku je završena souvislou pedagogickou praxí ve formě samostatné výuky na vybraných středních školách v Praze.

Absolventi zaměření na klinickou psychologii se uplatňují zejména v léčebných a rehabilitačních zařízeních a v poradenských službách. V jednotlivých oborech klinického lékařství - především v pediatrii a psychiatrii - se podílejí na diagnostice a terapii.

Absolventi specializace psychologie práce působí po absolutoriu v nejrůznějších výrobních podnicích, ve sféře dopravy a ve správních institucích.

Absolventi oboru pedagogické psychologie se uplatní v široké síti pedagogicko-psychologických poraden a ve výzkumných ústavech ministerstva školství.

Studenti specializovaní na sociální psychologii odcházejí do manželských a předmanželských poraden a do kulturních zařízení.

Absolventi se rovněž mohou ucházet o studijní pobyty a vědeckou aspiranturu ve výzkumných ústavech a na příslušných katedrách vysokých škol. Další jednotlivci pracují jako psychologové ve sportu, soudnictví a dalších oblastech.

Absolventi učitelského studia psychologie působí zpravidla jako učitelé na středních školách. Pokud získají další specializaci v postgraduálním studiu, mohou pracovat jako výchovní poradci

- 11 -

na středních školách nejrůznějšího zaměření.

Tak slouží katedra psychologie společenské praxi ve snaze
uvedené služby ještě dále zkvalitňovat.